

Suggestions for Assimilating the Components of the Pastoral Style According to the Indigenous and Cultural Characteristics of Iran

Shirzad Tayefi^{1*}, Saeed Mazroean², Mahboobeh Seyedsalehi³

1. Associate Professor of Persian Language and Literature, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran.
2. Ph.D. Student of Persian Language and Literature, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran.
3. PhD student of Persian Language and Literature, Institute of Humanities and Cultural Studies, Tehran, Iran.

Received date: 3/11/2023

Accepted date: 12/12/2023

Abstract

Pastoral literature has not been introduced in Iranian academic research as it should be. The history of this type of literature goes back to the 3rd century BC and the poems of Theocritus, and its main theme is the praise of the peace and clean rural life in which nature is also central. Of course, it is limited by other components that have not been paid much attention to in academic studies in Iran. Most of the researchers, while repeating the works of fiction writers, have not been able to take a step towards better introduction of this literary genre and have summarized it in stories and novels; However, the pastoral poetry also has characteristics that, although it is largely shared with the pastoral story, but due to the special language of the poem, it deserves separate reviews. In this descriptive-analytical research, we have tried to introduce the most important components of the pastoral literary genre by using the sources that have dealt with this literary genre in the West, along with the pathology of the research conducted in Iran on rural literature, and suggestions. In the field of assimilation of these components, we should present according to the native and cultural characteristics of Iran. Also, according to Iran's cultural, social and indigenous characteristics, we have determined and redefined the boundaries and gaps for indigenous, climatic, rural and pastoral literature, and we have analyzed the fundamental contrasts that are involved in creating the themes of pastoral literature are appropriate to the culture and climate of Iran.

Keywords: pastoral, pastoral literature, climatic literature, rural literature, literary types

* Corresponding Author's E-mail: sh_tayefi@yahoo.com

1. Literature Review

The research conducted in the field of rural literature in Iran is very limited and often without any regard to western reference sources. Jafarian Jelodar (2011) reviewed the rural literature in the novels *Missing Soluch*, *Savushun* and *Dastan-e Yek Shahr*, and Safarpour Behdani (2011) compared the rural literature in Iran and Lebanon in his thesis. Nejadi (2014) and Zamani (2017) have studied rural literature in the works of Amin Faghiri. Apart from the above theses, in 2018, Ali Akbar Tousi published a book entitled *Rural Society in the Contemporary Literature of Iran Based on Novel (Explaining Sociology)*. The author's method in this research is a combination of sociology and sociology of literature. Another well-known book in this field, titled *Roostanevisan-e Iran* by Mikael Rasoulzadeh (2009), through a descriptive approach, introduces a collection of writers who in some way represented the atmosphere, customs, traditions and rural people in their works.

2. Research Objectives and Questions

The main goal of this research is to localize the main components of pastoral literature as a type of Western literature based on the cultural and climatic characteristics of Iran, which takes place after the introduction of its fundamentals in the works of Westerners, which has been neglected in most domestic research.

3. Main Discussion

Expanding the scope of definitions concerning pastoral literature makes it difficult to reach a comprehensive definition. Basically, pastoral literature is a way to reconcile the values derived from art with political reality. Reflecting the implicit analogy between the city and nature with a focus on naturalism in any text, places it under pastoral literature (Templeton, 2019, 15). Pastoral literature also provides pastoral lament poetry.

The fundamental components that western researchers have identified for pastoral are: Arcadia/Utopia, storytelling, reverse speech.

Arcadia presents an image of the village in harmony with nature. Arcadia, in a symbolic sense, is a Minoan place for the writer/poet, and is a literary structure emerging from the golden elements of the past that can only be returned to through linguistic idealism. The regret that man has imposed on himself about abandoning such an ideal world is due to its adaptation to human instincts and desires (Gifford, 2013, 30). Therefore, the utopia that man is looking for and the nature that should exist there are the desire of the heart

and the healer of all human sufferings.

The transformation that the urban man creates in the pristine nature is to move towards the desired and illusory virginity, which happens with the aim of bringing the village closer to its ideal image; consequently, the golden age of the past is recreated in an ideal future. In this utopia, no two things are in conflict with one another; rather, everything helps to build an ideal society in connection and interaction with the other.

Storytelling represents the second fundamental component of pastoral. A text will be considered a pastoral story when the life of shepherds is represented therein.

Alpers believes that the concept of "storytelling" for an anecdote has two meanings: 1. It is an exemplary instance of a slice of reality and 2. Its exemplary nature serves specific descriptions or representations of reality. According to Burke, storytelling is actually a drama that extracts five concepts from it, including act, scene, agent, agency, and purpose. These five elements make up the grammar of human motifs (Alpers, 1997, 13-14).

Reverse speech is the third fundamental component of pastoral literature. A return that is a defense mechanism against the onslaught of misfortunes and failures and a reference to an eternal example that a person is drawn to in order to get rid of the horror of history and everyday life. These calamities have been based on the institution and the military, which are valid in themselves, and are based on historical facts. The pastoral style is a discourse or literary construction with an idealized language that creates its own world with relative and perfectionist values, different from the real world, by using language facilities (Eliadeh, 2005, 105 & 106).

In reverse speech, there is always talk of meaningful confrontations that provide retrograde grounds, and in relation to each other, give a significant depth to the text. Understanding the results that derive from the reverse speech depends on the cultural context in which the return takes place; that is, the reverse speech speaks with the cultural background of its audience through the place.

The cultural context of reverse speech is obviously paradoxical due to the fact that the writers usually belong to the urban culture and show the tensions and emotions related to their lived experience whether they like it or not.

The basics of pastoral literature and its principles and components, which are mentioned in the western reference texts, have not been considered in the works published in Iran. The lack of translation of research work on pastoral literature in the West has made all the materials written after *Sad Sal Dastan Nevisi-e Iran*, by Hassan Mir Abedini, a kind of repetition of his materials on

rural literature. In a way, researchers have not gone beyond examining the elements of the story. The way out of the impasse of the wrong confrontation with the genre of pastoral literature in Iran is definitely to localize it. Of course, not in the sense of stripping it of its main components, but in a way that first its basics are extracted, and thereafter a way is found to interpret and adapt these basics to the unique characteristics of rural literature and its related culture in Iran.

One of the most fundamental components of pastoral poetry in the West is the two-way relationship between poetry and human society; meaning that poetry is the speech of one human being to another human being, which turns into a myth in traditional pastoral. According to Ahmadi Maleki's writing, the songs and ballads of rain-seeking and sun-seeking, which are sung in groups during ritual ceremonies and in which the sincerity and simplicity of the villagers have a special representation, are one of these examples. (Refer to: Ahmadi Maleki, 1999). Other works such as *Heydar Babaya Salam* by Shahriar, which is undeniably compatible with the western foundations of this literary genre, may be the best reference for establishing the components of the pastoral style in Iran. The syllabicness, the tension of romantic and simple rural themes that the shepherds whisper to themselves in their songs, attention to the rural life and the beauty of its nature, their customs and traditions along with the use of common local proverbs and referring to ancient local festivals that reflect the desire of the golden age, make this work a great example of pastoral poetry in Iran.

In addition, the contrasts between indigenous and local images of the south with urban life in Manouchehr Atashi's poems are another example of pastoral poetry in Iran. Nima Yushij is also based on the element of indigenous naturalism as the beginning of poetic romanticism in Iran.

4. Conclusion

Re-reading the components of pastoral literature in the west through the recognition of untranslated reference sources and adapting it to the cultural, social and indigenous contexts of different regions of Iran and testing them in a not-too-long period can lead to the presentation of the theoretical foundations of pastoral and rural literature with regard to indigenous and cultural characteristics of Iran. In the few research conducted in Iran on the subject of rural and pastoral literature, the lack of these theoretical foundations has led to generalization and repetition.

In such works, in addition to neglecting the capacity of local poems and

indigenous hymns and reducing rural literature to novels and stories, the authors have not paid attention to the meaningful confrontations and fundamental contradictions that form the main foundation of pastoral literature and have not used it to analyze the text. Considering these shortcomings, it seems that, along with the cultural and climatic considerations of Iran, the extraction of the components and theoretical foundations of pastoral and rural literature should be based on what is found in the western reference texts.

Within this context and until reaching a consensus agreed upon by experts, any reading of rural and pastoral literature that is offered should be examined with a critical view in order to finally redefine and recognize the place of this important type of literature in Persian literature.

References

- Ahmadi Maleki, Rahman. (1999). "Songs and Ballads of Rain-Seeking and Sun-Seeking in Azerbaijan", *Bahar Poem*, Vol. 25, pp. 116-121.
- Ismailpour Motlagh, Abolghasem. (2008). *Mythology, Symbolic Expression*, 2nd chapter, Tehran: Soroush.
- Eliade, Mircea. (2005). *The Myth of Eternal Return*, translated by Bahman Sarkarati, Tehran: Tahouri.
- Parsapur, Zahra. (2016). *Green Literature; A Collection of Essays on Ecological Criticism of Persian literature*, Tehran: Research Institute of Humanities and Cultural Studies.
- Jafari (Qanavati), Mohammad Javad. (2003). "In the Realm of Climate Literature", *Book of the Month of Literature and Philosophy*, Vol. 65 and 66, pp. 140-145.
- Dast Gheib, Seyed Abdol Ali. (2001). "About Indigenous Literature", *Fiction Literature*, Vol. 56, pp. 14-17.
- Rasoulzadeh, Mikael. (2009). *Rural Writers of Iran*, Tehran: Pinar.
- Rohani, Masoud and Enayati Ghadikolaei, Mohammad. (2015). "Indigenous Identity in the Poetry of Manouchehr Atashi", *Research Journal of Lyrical Literature*, year 13, Vol. 24, pp. 169-188.
- Sabzian Moradabadi, Saeed and Kazari, Mir Jalaloddin. (2009). *Culture of Theory and Literary Criticism; Vocabulary of Literature in English-Persian Related Fields*, Tehran: Marvarid.
- Tousi, Ali Akbar. (2018). *Rural Society in the Contemporary Literature of Iran Based on Novel (Explaining Sociology)*, Tehran: Luyeh.
- Alinejad, Negar, et al. (2015). "Explaining the Elements of Rural Literature

in "The Curse of the Earth" and "Al-Rabee' Al-Asif", *Lasan Al-Mubin Quarterly (Arabic Literature Research)*, 6th year, new period, Vol. 19, pp. 76-97.

- Fatouhi Roudmajani, Mahmoud. (2007). *Image Rhetoric*, Tehran: Sokhan.
- Karimi Farutaghe, Mohammad. (2011). "Songs and Sounds of Agricultural and Pastoral Work in Kashmar", *Iranian People's Culture Quarterly*, Vol. 25, pp. 155-168.
- Gifford, Terry. (2013). *Pastoral Literature*, translated by the Institute of Continuous Line of Thought under the supervision of Abbas Arzpeyma, 2nd chapter, Tehran: Neshaneh.
- Mokhtabad, Seyed Mostafa and Ghelishli, Atousa. (2011). "Exploring the Sources of Iranian Rural Drama (Akbar Radi's influence from Chekhov's play, Uncle Vanya)", *Literary Review*, year 4, Vol. 16, pp. 37-54.
- Mir Abedini, Hassan. (2001). *Sad Sal Dastan Nevisi-e Iran*, Vol. 1 & 2 with general revision, chapter 2, Tehran: Cheshmeh.
- Wellek, Rene (2009). *History of Modern Criticism*, first volume, translated by Saeed Arbabi Shirani, Tehran: Niloofar
- Alpers, Paul. (1997). *What is pastoral?*. Chicago: the university of Chicago press
- David M. Halperin. (1983). *Before Pastoral, Theocritus and the Ancient Tradition of Bucolic Poetry*. New Haven: Yale University Press,
- Kenneth Burke. (1969). *A Grammar of Motives*. Berkeley & Los Angeles: University of California Press
- Swarp. Anoop. (2016). *Arcadia: an anthology of poems*. edited, compiled and translated in English by Shivender Rahul. New delhi: Educreation Publishing
- Templeton, Peter. (2019). *The southern pastoral literature 1785-1885*. Switzerland: spring nature
- Website
- Shamsai, Mohammad Hossein (2018), "Haidar Babaye Salam". Great Islamic encyclopedia. <https://www.cgie.org.ir/fa/article/240647>

پیشنهادهایی برای همگون‌سازی مؤلفه‌های سبک شبانی با توجه به ویژگی‌های بومی و فرهنگی ایران

شیرزاد طایفی^{*1}، سعید مزروعیان²، محبوبه سیدصالحی³

1. دانشیار زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران.
2. دانشجوی دکتری زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران.
3. دانشجوی دکتری زبان و ادبیات فارسی، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، تهران، ایران.

تاریخ پذیرش: 1402/9/21

تاریخ ارسال: 1402/8/12

چکیده

ادبیات پاستورال چنان‌که باید، در تحقیقات دانشگاهی ایران معرفی نشده است. سابقه این نوع ادبی به قرن سوم پیش از میلاد و اشعار تنوکریتوس بازمی‌گردد و مضمون اصلی آن، ستایش آرامش و زندگی بی‌آلایش روستایی است که طبیعت نیز در آن جایگاه مرکزی دارد. البته با مؤلفه‌های دیگری نیز تحدید شده که در مطالعات دانشگاهی ایران چندان به آن توجه نشده است. اغلب پژوهشگران ضمن تکرار مطالب نویسندگان حوزه ادبیات داستانی توانسته‌اند در جهت معرفی بهتر این گونه ادبی گامی بردارند و آن را در داستان و رمان خلاصه کرده‌اند؛ حال آن‌که شعر شبانی نیز ویژگی‌هایی دارد که اگرچه تا حدود زیادی با داستان شبانی مشترک است، اما به دلیل زبان ویژه شعر، واجد بررسی‌های جداگانه است. در این پژوهش به روش توصیفی-تحلیلی، کوشیده‌ایم با استفاده از منابعی که در غرب به این

Email: sh_tayefi@yahoo.com

* نویسنده مسئول:

گونه ادبی پرداخته‌اند، ضمن آسیب‌شناسی تحقیقاتی که در ایران درباره ادبیات روستایی انجام شده، مهم‌ترین مؤلفه‌های نوع ادبی پاستورال را معرفی و پیشنهادهایی در زمینه همگون‌سازی این مؤلفه‌ها با توجه به ویژگی‌های بومی و فرهنگی ایران ارائه کنیم. همچنین، با توجه به ویژگی‌های فرهنگی، اجتماعی و بومی ایران برای ادبیات بومی، اقلیمی، روستایی و شبانی حدود و ثغوری را تعیین و آن‌ها را بازتعریف کرده، و تقابل‌های بنیادینی که در خلق مضامین ادبیات شبانی دخیل هستند، متناسب با فرهنگ و اقلیم ایران تحلیل نموده‌ایم.

کلیدواژگان: پاستورال، ادبیات شبانی، ادبیات اقلیمی، ادبیات روستایی، انواع ادبی.

1. درآمد

باورها و تصورات ما درباره عناصر طبیعت و پدیده‌های مرتبط با آن، عمیقاً ریشه در باورهای اسطوره‌ای دارند که نمودهای مختلف و گاهی پنهان آن، در ناخودآگاه ما همیشه حاضر هستند و در توصیفات نویسندگان خود را آشکار می‌کنند. «مظاهر طبیعت همواره مورد توجه انسان‌ها بوده است. خورشید، ماه، زمین، آسمان، ستاره، چشمه و درخت در اسطوره‌های همه اقوام جهان دارای نمادهای ویژه‌اند.» (اسماعیل پور مطلق، ۱۳۸۷: ۱۹) الگوهای بازنمایی این باورهای اساطیری که در خاطره جمعی انسان‌ها از ملل و اقوام مختلف وجود دارد، بر پیوند تنگاتنگ فرهنگ‌ها دلالت می‌کند. نمونه بارز این اشتراک الگوها را می‌توان در آداب و رسوم و سنت‌هایی مشاهده کرد که اقوام مختلف از سرزمین‌های گوناگون انجام می‌دهند. کارکردهای رمزی این مناسک و واژگان مرتبط با آن، از جمله رهنمودهایی است که می‌توان از طریق آن دلالت‌های پنهان موجود در متن را آشکار کرد. از این منظر، نمادپردازی‌های گیاهی [نباتی] اهمیت ویژه‌ای می‌یابند. نمادپردازی تمهیدی است برای بیان مفاهیم بزرگ در موجزترین شکل؛ «نمادپردازی در کار هنرمند

نمادگرا نقطه شروع حرکت است برای گذر از واقعیت به جانب جهان آرمانی». (فتوحی، ۱۳۸۶: ۱۶۲) از این رهگذر، کارکردهای اجتماعی، سیاسی و فرهنگی هر یک از این نمادها، خود را آشکار می‌کند و منتقد با تحلیل شبکه درهم‌تنیده این نمادها که خود در شکل‌گیری پیرنگ داستان نقشی محوری ایفا می‌کند، در مواجهه با اثر، تصویری روشن‌تر از مفاهیم مورد نظر نویسنده به دست می‌آورد. ادبیات پاستورال که یک ژانر ادبی غربی است و از آن با نام‌های شبانی و روستایی نیز یاد می‌شود، یکی از انواع ادبی است که تعامل انسان و طبیعت را در متن خود و با استفاده از عناصر زبانی و ادبی بازنمایی می‌کند. در گستره ادب فارسی، چند سالی است که توجه به این نوع ادبی افزایش یافته است؛ اما محققین اغلب با نگاهی سهل‌انگارانه و بدون توجه به خاستگاه‌های اصیل این نوع ادبی، کوشیده‌اند آثاری را در زبان فارسی بر آن انطباق دهند. اگر حاصل این تحقیقات را با چشم‌اندازهای ادبیات شبانی در غرب بسنجیم، متوجه نقایص و نقاط ضعفی می‌شویم که نتیجه مواجهه‌ای شتاب‌زده با ادبیات شبانی در غرب و نیز فرهنگ بومی کشورمان است.

1-1. پرسش‌ها

1-1-1. کاستی‌های تحقیقات مرتبط با ادبیات پاستورال در ایران چیست؟

1-1-2. چگونه می‌توان مؤلفه‌های اصلی ادبیات پاستورال را به عنوان یک نوع ادبی غربی با توجه به ویژگی‌های فرهنگی و اقلیمی در ایران ارتباط داد؟

2-1. فرضیه‌ها

1-2-1. گشاده‌دستی محققان درباره دست‌بندی انواع ادبی در ایران و مشخص‌نکردن محدوده دقیق ادبیات اقلیمی، بومی و روستایی که هر کدام می‌بایست حائز ویژگی‌های منحصر به فرد باشد، باعث سردرگمی مخاطبان و پژوهشگران در دست‌بندی آثار مرتبط با این حوزه‌ها شده

است.

1-2-2. از آن‌جا که ادبیات پاستورال یک نوع ادبی غربی است، باید علاوه بر مراجعه به منابع اصلی در این زمینه، مبانی این گونه ادبی استخراج شود و ضمن امکان‌سنجی تطابق مؤلفه‌ها و مبانی اصیل آن با شرایط فرهنگی و بومی ایران، در صورت نیاز جرح و تعدیل‌هایی در این مبانی صورت بگیرد؛ به گونه‌ای که در نهایت بتوان از تکثر گونه‌های ادبی مشابه، جلوگیری کرد و آن‌ها را ذیل یک دسته مشخص طبقه‌بندی کرد.

1-3. پیشینه تحقیق

تحقیقات صورت گرفته در زمینه ادبیات روستایی در ایران، صرف این‌که مکان اصلی روایت در یک اثر روستا باشد، آن را در زمره ادبیات روستایی قلمداد کرده و ویژگی‌های ادبیات روستایی را بر آن تحمیل نموده‌اند. گویی این یگانه شرط لازم برای قرار دادن یک اثر ادبی ذیل عنوان ادبیات شبانی یا روستایی است. برخی از پایان‌نامه‌هایی که با موضوع بررسی ادبیات روستایی نوشته شده، عبارتند از:

- مقایسه ادبیات روستایی در ایران و لبنان با تکیه بر آثار ساعدی و نصرالله (۱۳۹۰)، زهرا صفرپور بهدانی، دانشگاه گیلان.
- ادبیات روستایی در رمان‌های جای خالی سلوچ، سووشون، داستان یک شهر (۱۳۹۰)، مریم جعفریان جلوکار، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران مرکزی.
- ادبیات روستایی در داستان‌های کوتاه یوسف ادریس (۱۳۹۶)، ساناز ربیع‌زاده، دانشگاه گیلان.

- نقد و بررسی ادبیات روستایی با تکیه بر آثار امین فقیری (۱۳۸۸)، حجت زمانی، دانشگاه علامه طباطبائی.

- بررسی ادبیات روستایی با تکیه بر آثار امین فقیری (۱۳۹۳)، شیدا نژادی، دانشگاه تربیت معلم.

غیر از آثاری که از نظر گذشت، کتاب‌هایی نیز درباره ادبیات روستایی در ایران نوشته شده است؛ علی‌اکبر طوسی در سال ۱۳۹۷ کتابی با عنوان *جامعه روستایی در ادبیات معاصر ایران با تکیه بر رمان (تبیین جامعه‌شناسی)* منتشر کرد؛ این کتاب برگرفته از پایان‌نامه کارشناسی ارشد نویسنده با همین عنوان است که در سال ۱۳۷۵ در دانشگاه تهران دفاع شده است. همان‌گونه که از نام کتاب برمی‌آید و نویسنده نیز در یادداشت خود بدان اشاره کرده، در این کتاب رمان‌ها بر اساس رویکردی جامعه‌شناختی بررسی شده‌اند و روش طوسی در این پژوهش، تلفیقی از دو دانش جامعه‌شناسی و جامعه‌شناسی ادبیات است. اگرچه چنین رویکردی به مسأله ادبیات روستایی بسیار ارزشمند است، اما نویسنده به دلیل نداشتن تحصیلات دانشگاهی در رشته ادبیات فارسی، فاقد نگاهی تخصصی به مؤلفه‌های ادبی آثار است. برای مثال در فصل سوم که حجم بیشتر کتاب (صص ۷۹-۱۷۴) را به خود اختصاص داده، مفاهیم برجسته موجود در رمان‌های روستایی را با تعاریف آن‌ها در متون جامعه‌شناسی بررسی کرده است. آشکار است که چنین نگاهی، بدون توجه به فرم، عملاً بخش عمده‌ای از مهارت‌های نویسندگان را در پردازش معانی و مفاهیم نادیده می‌گیرد. (برای نمونه ر. ک: طوسی، ۱۳۹۷: صص ۹۱ و ۹۳، ۱۰۹ تا ۱۲۰، ۱۵۴، ۱۵۶، ۱۶۳ و ۱۶۴)

کتاب دیگر شناخته شده در این زمینه، نوشته میکائیل رسول‌زاده با عنوان *روستائویسان ایران* است که در سال ۱۳۸۸ منتشر شده است. رویکرد او در این کتاب، توصیفی است و او کوشیده است نویسندگانی را که به هر نوعی در آثار خود فضا، آداب و رسوم و مردم روستایی را بازنموده‌اند، معرفی کند. بدین ترتیب رسول‌زاده نیز از بازنمایی مؤلفه‌های ادبیات شبنانی و تطبیق آن با آثار فارسی برکنار مانده و صرفاً گزارشی از این آثار و نویسندگان آنها به دست داده است.

2. بحث

2-1. تعریف ادبیات شبانی

با این‌که بیشتر منتقدان به چستی معنای پاستورال واقف هستند، هنوز نتوانسته‌اند بر سر یک برداشت بنیادین از این مفهوم به توافق برسند؛ به همین دلیل دامنه تعاریفی که درباره ادبیات پاستورال / شبانی^۱ وجود دارد، به قدری گسترش یافته که قرارداد آن را ذیل یک تعریف عام و جامع ناممکن می‌کند. برخی محققین نسبت به سردرگمی منتقدان در مواجهه با پاستورال اعتراض کرده‌اند: «منتقدان به طرز غیرقابل توجیهی نمی‌دانند که هویت پاستورال را در کجا باید قرار دهند؛ در قواعد و هنجارهای ادبی جاری یا در موضوعی ثابت و ازلی، یا در تداومی از حس، رفتار، برداشت فلسفی یا وجهی از آگاهی که سازنده‌ی تصور ادبی‌ای است که از بیرون به دست می‌آید.» (Halperlin, 1983: 76)

در فرهنگ نظریه و نقد ادبی، پاستورال یا ادبیات شبانی چنین تعریف شده است: «شبانی یا ادبیات شبانی به زندگی چوپانان می‌پردازد. شعر شبانی یک دنیای آرام، در صلح، طبیعی و به دور از زندگی تباه‌شده متمدن را تصویر می‌کند. این شعر اصولاً زندگی آرمانی و زندگی دشوار را مقایسه می‌کند. از این رو شعر شبانی نوعی نگاه حسرت‌بار به گذشته آرام جامعه بشری دارد. اما شعر شبانی از واقعیت هم نگریخته است؛ بلکه به شیوه‌ای هنرمندانه تصویر معصومی از جهان ارائه می‌کند که اتفاقاً می‌توان آن را انتقاد از دنیای فاسدشده متمدن دانست.» (سبزیان مرادآبادی و کزازی، ۱۳۸۸: ۳۷۱) اصولاً ادبیات شبانی روشی برای آشتی دادن ارزش‌های برگرفته از هنر با واقعیت سیاسی است. (Templeton, 2019: 15) برخی از صاحب‌نظران، در این زمینه اعتقاد دارند که ادبیات شبانی، یک رؤیای تحقق‌نیافته است؛ از این منظر «رجعت به امر ساده به هیچ وجه میسر نیست. رؤیای شبانی چیزی جز وهم نیست. باید در زمان خویش و برحسب تعبیر شاعران از انسان معاصر زندگی کنیم زیرا

والا ترین مفهوم شعر همانا ارائه کردن کاملترین بیان از نوع بشر است. عالی‌ترین هدف ما بازگشت به طبیعت است ولی این بازگشت باید از روی اراده و هشیاری باشد» (ولک، ۱۳۸۸: ۳۰۲)

آن‌گونه که گیفورد تأکید می‌کند، ادبیات شبانی از ابتدای تاریخ طولانی‌اش، برای مخاطب شهری نوشته می‌شد. (گیفورد، ۱۳۹۲: ۲۵) از این منظر هر متنی که به نوعی بازتابنده این قیاس ضمنی باشد و بر نوعی از طبیعت‌گرایی تمرکز کند که تأکید اصلی آن بر دوگانه شهر و طبیعت باشد، ذیل نوع ادبیات شبانی قرار می‌گیرد؛ یک جشن ساده طبیعت که در متونی شبیه به یکدیگر توصیف شده است: «پاستورال خواستی دووجهی از معصومیت و سرخوشی است؛ تعریفی که آنتی‌تز هنر و طبیعت است؛ آموزه‌ی جهان شمول آن عصر طلایی است؛ تعریفی که موتیف اصلی آن دشمنی با زندگی شهری است.» (Alpers, 1997: 10)

ادبیات شبانی شعر^۱ مرثیه شبانی^۲ را نیز در ذیل خود فراهم می‌آورد. از این منظر شعر دهقانی^۳ را نیز که نوعی شعر تعلیمی و اخلاقی است و ستایش‌گر زندگی روستایی و طبیعت، (همان: ۲۳۹) می‌توان ذیل ادبیات شبانی مطالعه کرد. شبانان، در بی‌آلایشی و شکنندگی‌شان، به درستی، زندگی کسانی را بازنمایی می‌کنند که در نتیجه کنش انسان‌های قدرتمند و رویدادها و وقایع، تحلیل رفته است و هیچ سهمی در آن ندارند. حتی ایشان در میان ناتوان‌ترین اعضای جامعه قرار گرفته، وابستگی و قربانی شدن را تجربه می‌کنند. شعر شبانی کهن‌ترین تعبیری است که در این حوزه وجود دارد و «قالبی تاریخی با سستی قدیمی است که در حوزه شاعری آغاز شد.» (گیفورد، ۱۳۹۲: ۹) ادبیات شبانی در واقع نوع گسترش یافته شعر شبانی است که ابتدا در حوزه نمایش و سپس در رمان فرصت عرض

1. pastoral poetry
2. pastoral elegy
3. georgic

اندام یافت.

2-2. مؤلفه‌های ادبیات شبانی

2-2-1. آرکادیا/ آرمان‌شهر

باید دید آرمان‌شهری که در ادبیات شبانی بر آن تأکید می‌شود، ویژگی‌های خود را از کجا به دست می‌آورد و آن ویژگی‌ها چیست و در تقابل با فضایی که غیرآرمانی است، چه کارکردی دارد و چه دلالت‌هایی را ایجاد می‌کند؟

مسئله مهم این است که در اثری که می‌خواهیم ذیل ادبیات شبانی آن را بررسی کنیم، مشخص کنیم که روستا/ فضایی را که نویسنده/ شاعر از آن سخن می‌گوید و داستان/ شعر در آن مکان روایت می‌شود، آیا آرمانی است یا خیر؟ و اگر نیست، پس کارکرد آن در متن چگونه تعیین می‌شود و نقش آن چیست؟

صرف پناه آوردن شخصیت‌هایی از شهر به روستا، نمی‌تواند مجوزی باشد که بتوانیم با تشبث بدان تصویر، چنین مکانی را بر عصری طلایی فرا افکنیم. فضای روستا، فضایی بکر و دست‌نخورده است؛ اما مهم این است که در تقابل با شهر که نماد صنعت و پیشرفت و احتمالاً فاصله گرفتن از عصر طلایی است، اصالت خود را حفظ می‌کند یا خیر؟ اگر حفظ می‌کند، چگونه؟ و چرا؟ و دیگر اینکه آیا حفظ اصالت همراه با پذیرفتن تأثیراتی از فرهنگ شهرنشینی است یا خیر؟

آرکادیا¹ به تصویری از ادبیات روستایی اشاره دارد که با طبیعت دارای هماهنگی باشد. این اصطلاح از استانی به همین نام در یونان گرفته شده است؛ روستایی که قدمت آن به یونان باستان می‌رسد. بعدها توپوگرافی (= برجسته‌نگاری) کوهستانی استان و جمعیت

1. به یونانی: Αρκαδία

پراکنده دامداران باعث شد که کلمه آرکادیا به عنوان یک شعر شاعرانه در توصیف طبیعت بکر به کار رود که از منظری آرمانی سروده شده است. (puech, 2018) بر اساس اساطیر یونان، Arcadia of Peloponnesus یک بیابان بکر بود و خانه‌ای برای خدای جنگل، حریم حوریان جنگل و سایر ارواح طبیعت که به عنوان نسخه‌ای بهشتی شناخته می‌شد. در قرن سوم پیش از میلاد، تئوکریتوس، شاعر یونانی، دیدگاه‌هایی آرمانی از زندگی در آرکادیا را مطرح کرد.

آرکادیا در یک اطلاق کلی، منطقه‌ای بکر و کوهستانی است که در میان کوهستان‌های دیگر قرار گرفته، برای نویسنده/ شاعر مکانی مینوی است؛ آرکادیا در این برداشت، ساختاری ادبی برآمده از عناصر طلایی گذشته است که تنها با آرمان‌گرایی زبانی می‌توان به آن عصر بازگشت. (گیفورد، ۱۳۹۲: ۳۰) بدین ترتیب، عصر طلایی‌ای که ادبیات شبانی از آن سخن می‌گوید، تاریخی نیست؛ بلکه ادبی است. (همان: ۳۳) توصیفاتی که از آرمانشهر خیالی نویسنده صورت می‌گیرد، بسیار مهم است و می‌تواند محقق را در واکاوی لایه‌های پنهان متن یاری کند. کیفیت و کمیت این توصیفات و نیز تمهیداتی که نویسنده برای ترسیم این آرمان‌شهر به کار می‌گیرد، مؤلفه‌ای مهم و تأثیرگذار است. در برخورد تحلیل‌گر با متن، رعایت دقایق زیادی حائز اهمیت است؛ اینکه روستایی که داستان در آن رخ می‌دهد، دارای طبیعتی بکر باشد یا نباشد، در تعیین کم و کیف مواجهه محقق با متن حیاتی است. بدیهی است که اگر آغاز داستان به گونه‌ای باشد که مخاطب احساس کند روستایی که داستان در آن روایت می‌شود بکر نیست تا اینکه در طول داستان چنین تغییراتی را بپذیرد، بسیار با هم متفاوت است و تمام جنبه‌های داستان را از خود متأثر می‌سازد. ممکن است تحول طبیعت بکر در داستان به دست انسان شهرنشین و به منظور حرکت کردن به سمت همان بکری مطلوب باشد که او تصور درستی از آن ندارد؛ چرا که از آغاز تصویری مبهم از بکر بودن

1. Theocritus

طبیعت در نظر داشته است و بدین طریق می‌خواهد روستا را به تصویر ذهنی آرمانی خود نزدیک کند؛ از این منظر، عصر طلایی گذشته در آینده‌ای آرمانی بازسازی خواهد شد. گیفورد در توضیح یکی از ترانه‌های روستایی ویرجیل، بدین نکته اشاره می‌کند و می‌نویسد: «[ترانه روستایی شماره ۵] در مقایسه با برخی نظرات انتقادی گروهی از آرکادپاهای اتویایی را در محدوده ادبیات شبانی به حساب می‌آورد که در آینده‌ای آرمانی شده و بازسازی ارزش‌های روستایی‌ای نشان داده می‌شود که شهرنشینی یا صنعتی‌سازی از دست داده‌اند.» (گیفورد، ۱۳۹۲: ۳۰ و ۳۱) قطعاً در چنین رویکردی، آن مکان بکر و دست‌ناخورده از منظر انسان شهرنشین نواقصی را در خود دارد که در کیفیت و چگونگی تحولاتی که در این فرآیند رخ می‌دهد، خود را نمایان می‌کند. طبیعتی که از آن سخن می‌گوییم، تنها به کوه و رود و دشت و دمن خلاصه نمی‌شود؛ بلکه هر آن چیزی است که دچار مظاهر پیشرفت نشده باشد، اعم از حیوان، انسان و طبیعت بی‌جان؛ زیرا انسان روستایی در یک نگاه آرمانی، با طبیعت یکی است؛ هرچند همان فضای روستایی نیز قطعاً از تأثیر فکر و فرهنگ انسان روستایی برکنار نمانده است؛ حتی اگر این تأثیرپذیری، عدم کنش و تأثیرگذاری باشد. «با رویکردی دیگر حتی توصیف انسان از محیط‌های طبیعی بکر نیز با نوعی دخالت فکر و فرهنگ همراه است.» (پارساپور، ۱۳۹۵: ۱۴) طبق یک عهد ذهنی ناخودآگاه برای نوع بشر، آرمان‌شهر، بهشتی است که او روزی از آن رانده شده است و آنچه احساس حسرت و تأسف را در آدمی بیش از هر چیز دیگر برمی‌انگیزاند، توصیفات دل‌انگیزی است که از این آرمان‌شهر در متون دینی وجود دارد؛ یعنی مکانی که در آن پیوندی ناگسستنی با طبیعت داشته، چنانچه گویی با آن یکی بوده است.

در این مقاله نمی‌خواهیم تاریخچه‌ای از مفهوم آرمان‌شهر / اتویا در مکاتب فلسفی و ادیان مختلف ارائه دهیم؛ اما یک نکته مهم و قابل تأمل درباره توصیفات مرتبط با بهشت و انواده شده از سوی آدمی وجود دارد که به نوعی ماهیت بکر بودن طبیعت آرمان‌شهر متون

دینی را با اشکالی اساسی مواجه می‌کند و آن همانا آرزومندانه بودن و غیرطبیعی بودن تمام عناصر طبیعی است که در این توصیفات از آن‌ها سخن گفته می‌شود. به عبارتی دیگر، حسرتی که آدمی درباره‌ی از کف دادن چنین دنیای آرمانی بر خود تحمیل کرده، نه به دلیل بکر بودن و پیوندش با طبیعت بوده؛ بلکه بدین سبب است که طبیعت توصیف شده در این دسته از متون، خاصه متون دینی اساساً غیرطبیعی است و با آرزوهای آدمی و غرایز او هماهنگ شده است. بدین ترتیب آرمان‌شهری که انسان به دنبال آن است و طبیعتی که باید در آنجا وجود داشته باشد، دل‌خواسته است؛ یعنی لامکانی که هرگز شب آن را دربر نمی‌گیرد، رنج و بیماری و مرگ را بدان راهی نیست و انسان‌ها در جوانترین صورت خود هستند... ویژگی‌هایی که برشمردیم، همگی نمودهایی از آرزوهای دیرینه‌ی آدمی است که برخاسته از غرایز اوست و در قالب چنین تصاویری تجلی یافته است. محل تجلی این تصاویر نیز، طبیعت است؛ زیرا طبیعت نیز همچون انسان مخلوق خداوند است، بی‌واسطه‌ی آفرینش‌گری انسان خلق شده و حتی وجودش مقدم بر وجود انسان بوده است.

البته نباید پنداشت که آرمان‌شهر رؤیایی است مرتبط با گذشته و به تصویری آرمانی در آینده تعلق نخواهد داشت. در این آرمان‌شهر، هیچ‌دو امری در تقابل و تضاد با یکدیگر قرار نمی‌گیرند؛ بلکه تمامی آن‌ها در پیوند و تعامل با یکدیگر به ساخت جامعه‌ی آرمانی کمک می‌کنند. در واقع این حضور انسان آرمانی است که عناصر طبیعت را نیز اعتلا می‌دهد و به کمال می‌رساند که تأکیدی است آشکار بر این نکته که انسان اشرف مخلوقات است. چنین کارکردی، رسالت اصلی دین و متون دینی است که بر اعتلای ارزش‌های انسانی تأکید می‌کنند. بدین ترتیب مسأله‌ی مهم دیگری رخ می‌نماید و آن مشخص کردن این نکته است که عصر طلایی مورد نظر که در ادبیات شبانی از آن سخن می‌گوییم، در گذشته و بدون دخالت انسان وجود داشته است یا در آینده و با نقش محوری آدمی ساخته خواهد شد.

نقد وضعیت موجود، یکی از پیش‌فرض‌هایی است که بدون آن سخن گفتن از آرمان‌شهر

بی‌معنی است؛ بدین معنا که ترسیم آرمان‌شهر خیالی نویسنده، به خودی خود نارضایتی از وضع موجود را نیز بازتاب خواهد داد؛ زیرا توصیفات او از آرمان‌شهر، ناظر به فقدان چنین وضعیتی در زمان حال است. این یعنی نارضایتی از وضعیت موجود، حتی اگر از آن سخن به میان نیامده باشد. «طبیعت و محیط زیست طبیعی در دنیای آرمانی که شاعران با عناوین مختلف در شعر خود مطرح می‌کنند نقش پررنگ‌تری دارد و در بیشتر موارد با فرهنگ، تمدن و مظاهر آن سرستیز دارد.» (پارساپور، ۱۳۹۵: ۱۶)

آرمانشهر معمولاً به صورت دنیایی دور از دسترس، جزیره‌ای متروک، جنگلی انبوه و ساحلی آرام به تصویر کشیده می‌شود که شاعر را به حیات غریزی و ابتدایی خود فرامی‌خواند. در این دنیا یا انسانی نیست یا اگر باشد، انسانی معمولی نیست که معمولاً در اطراف خود با آنها روبه‌رو می‌شویم. (همان: ۱۷) در این نوع تأثیر و تأثر طبیعت و انسان دوسویه است. دور شدن انسان از فضایی شهری و هم‌آغوشی با طبیعت که نمودی از فطرت او نیز است انسان را با جنبهٔ دیگر وجودی خود نیز گره می‌زند. در این جا توصیفاتمی که از حالات آن صورت می‌گیرد، هیچ تفاوتی با طبیعت اطرافش ندارد؛ چنانکه گویی آن‌ها با هم یکی شده‌اند.

طبیعت در این شهر آرمانی، تنها گسترهٔ بی‌جانی نیست که مردم از آن بهره‌مند و مالکش باشند؛ بلکه تک‌تک پدیده‌های آن زنده‌اند و با انسان تعامل دارند. (همان: ۱۹) این مکان آرمانی می‌تواند در دل تاریخ یا اسطوره باشد یا ممکن است نویسنده صراحتاً و آشکارا از عصری مشخص در گذشته - خواه تاریخی، خواه اساطیری - سخن نگوید؛ اما نشانه‌های آن در سخن او وجود داشته باشد که بتواند از راه تحلیل آن نشانه‌ها، اشارات پنهان متن را کشف کند. اگر چنین مسأله‌ای اثبات شود و محقق بتواند با استفاده از نشانه‌های متنی، آرمان‌شهر خیالی نویسنده را در زمانی تاریخی یا اسطوره‌ای بازسازی کند، می‌توان از رهگذر آن به انگیزه‌های چنین پیش‌زمینه‌ای در ذهن نویسنده پی برد که همین مسأله

چگونگی روبه‌رو شدن محقق با متن را وارد مرحله‌ای جدید می‌کند. بدینگونه است که سبک شبانی، صبغه‌ای اساطیری نیز پیدا می‌کند؛ زیرا «در اسطوره زمان تاریخی نیست؛ بلکه زمانی ازلی و ابدی در آن جریان دارد. در واقع اسطوره، بی‌زمان و مکان است. انسان با روایت اسطوره و اجرای آیین‌ها و مناسک، زمان گیتیانه را فراموش می‌کند تا به جهان مینوی بازگردد.» (اسماعیل‌پور مطلق، ۱۳۸۷: ۲۳)

همچنین آرمانشهر یکی از مظاهر گریز از فرهنگ و سنت، گریز به دوران کودکی است که آن را می‌توان به دو گونه تعبیر کرد: دوران کودکی یک انسان و دوره ابتدایی حیات بشر. بر اساس هر دو تعبیر، می‌توان نزدیکی انسان به طبیعت را توجیه کرد. در جهان کودک هنوز فرهنگ خود را بر طبیعت تحمیل نکرده است و کودک بیش از فرهنگ با طبیعت مأنوس است. میان کودکی و طبیعت رابطه مستقیمی وجود دارد. (پارساپور، ۱۳۹۵: ۲۱)

2-2-2 حکایت بیانگر

یک متن را زمانی می‌توان یک حکایت بیانگر از پاستورال دانست که در آن بازنمایی زندگی شبانان (یا در ادبیات پساکلاسیک، شبانان مؤنث) صورت گرفته باشد؛ یعنی یا بیانگر تمام ابعاد زندگی شبانان مرد و زن باشد یا گروهی از آنها. از آنجا که مفاهیم و مؤلفه‌هایی که پاستورال با آن شناخته می‌شود، در تعریف، همواره مورد اصلاح و بازتفسیر قرار گرفته‌اند، مفهوم پاستورال نیز به لحاظ تاریخی دچار دگرگونی و تحول شده است؛ به گونه‌ای که برداشت‌های متفاوتی از آن به وجود آمده است. (Alpers, 1997: 26) این تفاوت برداشت‌ها به صورت طبیعی، گستره متونی را که ذیل عنوان پاستورال می‌توان مورد بررسی قرار داد، افزایش داده است. کنت بورک در کتاب *دستور زبان موتیف‌ها* درباره برداشت‌های سهل‌انگارانه از مفاهیم که به تشبث آرا دامن می‌زند، به اصل «گزینش و تقلیل» روی می‌آورد. وی در این زمینه می‌نویسد:

انسان در جست‌وجوی مفاهیمی است که به تأملات او دربارهٔ واقعیت وفادار باشد. او، برای حصول به این هدف، مفاهیمی را بسط می‌دهد که برش‌هایی از واقعیت است. هر برشی از واقعیت، در شرایط خاص، انکساری از واقعیت است. مادامی که مفاهیم پاسخ‌گوی نیاز به تأمل دربارهٔ واقعیت باشند، می‌توان گفت که گسترهٔ لازم فراهم آمده است؛ اما روند گزینش، روند تقلیل است. گستره و فرایند تقلیل، هنگامی انکسار می‌یابند که اصطلاح‌شناسی معهود، یا بررسی، مناسب آن موضوعی که برای تبیین طراحی شده، نباشد. دراماتیسم فرایندی را پیشنهاد می‌کند که در آن، باید تحول اصطلاح‌شناسی یا تبیین دنبال شود. این مستلزم یافتن «حکایتی بیانگر» است که باید به عنوان فرمی هماهنگ با مفاهیمی که با آن ساخته شده، به کار برده شود. (Burke, 1969: 59)

در این جا بورک حکایت را مترادف با پارادایم به کار می‌برد؛ این امر نشان دهندهٔ اقتضائاتی است که با انتخاب‌های نظری، همگام است. پیوند «حکایت» و اجزای واقعیت در این جایگزینی بر این امر دلالت دارد که گزینش این جزئیات، رها از برداشت‌های محدود و معمولی زندگی نیست. آلپرز معتقد است استفادهٔ بورک از مفهوم «بیانگری» برای حکایت به دو معناست: 1. مثالی نمونه‌وار از برشی از واقعیت 2. نمونه‌وار بودن آن در خدمت توصیفاتی خاص یا بازنمایی‌هایی از. نزد بورک، حکایت بیانگر در واقع درام است که پنج‌گانه‌ای از مفاهیم را، شامل کنش، صحنه، کارگزار، نهاد و هدف، از آن استخراج می‌کند. این پنج عنصر، بر سازندهٔ گرامر موتیف‌های انسان‌اند. (Alpers, 1997: 13-14)

به همین دلیل است که او حکایت بیانگر را بنیاد هر گفتمان نظری و راهی کاملاً درست برای تحلیل نظریه و نقد ادبی معرفی می‌کند و می‌افزاید نباید این نکته را از نظر دور داشت که هیچ نظریه‌ای از شرایط گفتمان‌رهایی ندارد. (Ibid) بدین ترتیب اگر ساختار چنین گفتمانی را مبتنی بر واقعیتی بدانیم که با آن پیوند دارد می‌توان ادعا کرد آموزهٔ حکایت بیانگر دو موضوع را به رسمیت می‌شناسد: عدم تفکیک فرم و محتوا در آثار ادبی.

حکایت بیانگر با واقعیت‌های تاریخی سازگاری دارد؛ زیرا فقط به عنوان یک پارادایم یا نمونه موثق، که در برابر آن نمونه‌های دیگر بررسی و اندازه‌گیری شده‌اند، در نظر گرفته نشده، بلکه به عنوان یک «مجموعه» فرض شده که دارای قوای مولد است. حکایت بیانگر، «دربرگیرنده ساختاری اصطلاح‌شناسانه است که با حکایت هماهنگ است». به نظر می‌رسد گفتمان انتقادی در این معنا تا حد زیادی پیرو روند فرم ادبی است، این روند همچنین با تأسیس ساختارها و اعتبار قواعدی که با نمونه‌های پیشین محقق شده، پرورانه می‌شود. (Ibid)

آلپرز معتقد است «تاریخچه نقد پاستورال، مجموعه‌ای از حکایات بیانگر را در بر می‌گیرد». (Ibid: 18) به این ترتیب باید پذیرفت که دیدگاه ما درباره پاستورال به میزان قابل توجهی تحت تأثیر حکایات بیانگر قرار دارد. فهمیدن یک متن ذیل یک حکایت بیانگر، یعنی مخاطب بتواند از خلال آن متن، فهمی مختصر و فشرده از زمینه‌ای که متن در بستر آن خلق شده است و سبکی از زندگی که بدان اشاره می‌شود، به دست بیاورد. آن چیزی که چنین فهمی را ممکن می‌سازد، روایتی مرکزی است که دیگر خصایص مرتبط با زمینه متن و سبک زندگی نیز درباره آن مورد تأکید واقع می‌شود. این خصایص مرتبط همراه با بسط و تحول روایت بنیادین، خود به صورت‌های مختلف متحول می‌شوند و بسط می‌یابند. آلپرز به درستی هشدار می‌دهد که «اگر ما حکایت بیانگر پاستورال را، به جای تأکید بر چشم‌انداز و طبیعت آرمانی، به شبانان و زندگی آن‌ها نسبت دهیم، از ایده پاستورال دور خواهیم شد. با وجود تمام خصایص و تأکیدات خاص، حکایت بیانگر در زندگی شبانان است که چشم‌اندازهای خاصی را به پاستورال بدل می‌کند؛ چشم‌اندازها هنگامی پاستورال‌اند که مأوایی درخور برای شبانان یا افراد هم‌پایه ایشان باشند». (Ibid: 21)

2-2-3. گفتمان عقب‌گرد

بازگشتی که در گفتمان عقب‌گرد با آن مواجهیم، مکانیسمی دفاعی است در برابر هجوم مصایب و شکست‌ها که ناظر به نمونه‌ای ازلی است؛ زیرا از نظر آدمی زندگی، زیستن در بطن واقعیت است و جز نمونه‌های ازلی، هیچ واقعیتی وجود ندارد. از این منظر، رنج‌هایی که آدمی در زندگی با آن روبه‌رو می‌شود، بر مبنای نهاد و نظامی فی‌نفسه معتبر استوار بوده و واقعیاتی تاریخی بوده است. (الیاده، ۱۳۸۴: ۱۰۵ و ۱۰۶) آدمی برای رهایی از وحشت تاریخ و روزمرگی زندگی، به سمت بازگشت جاودانه کشیده می‌شود. سبک شبانی، یک گفتمان یا ساخت ادبی با زبانی ایده‌آلیزه شده است که با استفاده از امکانات زبانی، جهانی مخصوص به خود و متفاوت با جهان واقعی می‌سازد. از این منظر، سبک شبانی به دو دسته احساساتی و پیچیده تقسیم می‌شود. (گیفورد، ۱۳۹۲: ۵۵) این گفتمان ادبی، حد واسطی بین گفتمان درباری و عامیانه است؛ به عبارت بهتر، گفتمان سبک شبانی نه هم‌چون ادب درباری، گرفتار تکلف و فرهیخته‌نمایی و در یک کلام نخبه‌گرایانه است و نه مانند ادبیات عامیانه چوپانی از فرط سادگی، بی‌پیرایه است. نباید پنداشت که سبک شبانی، صرفاً یک نوع ادبی ستایشگرانه برای بزرگداشت فضیلت‌های روستایی است. عقب‌گردی که در سبک شبانی از آن سخن می‌رود، ارزشی خودبسنده نیست؛ زیرا در این صورت وجهه‌ای گریزنده به خود می‌گیرد؛ وجهه‌ای که ضعیف‌ترین وجه محسوب می‌شود. ارزش‌گذاری بر مبنای گفتمان عقب‌گرد، تا حدودی نسبی است و سیری رو به کمال دارد. در این نگاه، ممکن است عقب‌گرد حتی درباره نگاه ساده روستایی نیز صدق کند؛ نگاه ساده‌ای که به همان نسبت، وحشی و سرکش نیز است؛ زیرا طبیعت آدمی در خالص‌ترین وجه خود، همراه با شهوت است. در گفتمان عقب‌گرد، همواره سخن از تقابلهایی است که زمینه‌های عقب‌گرد را فراهم می‌کنند. این تقابل‌ها کارکردهای معناآفرین دارند که در ارتباط با یکدیگر، عمقی قابل توجه به متن می‌بخشند. ادبیات شبانی به دلیل ماهیت منحصر به فردش، محمل برداشت‌های متناقض و متضاد بسیاری است که از رهگذر کارکردهای متقابل عناصر موجود در متن، حاصل

می‌شود. می‌توان گفت، همین مسأله به روشنی بیانگر این است که گفتمان عقب‌گرد منادی روی‌گردانی از هرگونه نگاه افراطی است که سویه‌های متقابل یک موضوع خاص را دربر می‌گیرد. «عقب‌گرد شبانی در واقع بازگشت به مبانی است و از این جهت که می‌تواند ساده‌گرایانه یا عمیق باشد تقلیل‌گراست. این موضوع که آیا استفاده از زبان با سادگی یا پیچیدگی همراه است به گفتمان ارتباطی ندارد ... تشخیص کیفیت‌های ضروری، استثنائات و قرآینی که بایست بیان‌کننده موارد اساسی باشد با گفتمان است.» (همان: ۶۵) گفتمان در این تعبیر، بر نکات مهم و تأثیرگذاری تأکید می‌کند که نویسنده برای بیان مقاصد خود از آن بهره برده است. گفتمان عقب‌گرد، اساساً بنیادی داستانی دارد و از این منظر نمی‌توان فرم و محتوا را در این نوع ادبی از یکدیگر تفکیک کرد؛ زیرا این دو در وحدتی منسجم پیش‌برنده هدف نویسنده هستند. زمینه داستان‌های شبانی، مخاطراتی است که ضد تداوم ثبات سیاسی و اجتماعی است و تقابل میان شخصیت‌های داستان علاوه بر این که پیرنگ روایت را شکل می‌دهد، نتیجه همین تغییرات و تحولات نیز است. تمام شخصیت‌های داستان و حتی کوه‌ها، رودها و درختان، کارکردی مفهومی دارند و جنبه‌هایی از مؤلفه‌های سبک شبانی را باز می‌نمایند. این کارکردهای مفهومی، از رهگذر صور خیال و تصاویر ناب به کمک مجاز، استعاره و خصوصاً تمثیل صورت می‌گیرد و منتقد باید در رویارویی با متن، به دقت هریک از این عناصر را با توجه به سبک شبانی تحلیل کند؛ بدین ترتیب، اهمیت گفتمانی توصیفات و خرده‌روایت‌ها و نقشی که در پیش‌برد روایت اصلی دارند، آشکار می‌شود. از این منظر، استعاره‌ها نیز کارکرد مفهومی مهمی دارند که در پیوند تنگاتنگی با گفتمان، قابل تحلیل است. ممکن است توصیفات که از سادگی و صمیمیت روستایی در متن وجود دارد، صرفاً منادی بازگشت نباشد و کارکردهای گفتمانی عمیق‌تری را به دنبال داشته باشد؛ در واقع اکتفا کردن به لیستی از مؤلفه‌های سبک شبانی که رویکردی ساده‌انگارانه است، نمی‌تواند راهی برای دریافت مفاهیم مندرج در آن باشد.

درک نتایجی که مترتب بر گفتمان عقب‌گرد است، منوط به زمینه‌ای فرهنگی است که امر بازگشت در آن صورت می‌گیرد؛ یعنی، گفتمان عقب‌گرد به وسیله مکان با زمینه فرهنگی مخاطبش به گفت‌وگو می‌پردازد. نویسنده با واسطه مکان که نمودی از آرکادیاست و حوادثی که در آن اتفاق می‌افتد، زمان و مکان ازلی اتویا و اتفاقات آن را با زمان و مکانی که مخاطب در آن زندگی می‌کند، تطبیق می‌دهد. ماهیت گریزگرایی اثر شبانی، باعث می‌شود که نویسنده در برابر بازگشت مقاومت کند؛ این تلاش از تمایلی ناشی می‌شود که باید ریشه‌های آن را در دل‌بستگی به امنیت و آسودگی منطقه روستایی جست‌وجو کرد؛ یعنی مکانی که در آن ثبات و ارزش‌های سنتی همچنان پا بر جا هستند. (ر. ک: گیفورد، ۱۳۹۲: ۹۳) زمینه فرهنگی این گفتمان که از آن سخن می‌رود، آشکارا پارادوکسیکال است؛ زیرا نویسندگان معمولاً متعلق به فرهنگ شهری هستند و خواه‌ناخواه تنش‌ها و هیجانات مرتبط با تجربه زیسته خود را بازمی‌نمایند.

3-2. مطالعات ادبیات شبانی در ایران

مبانی ادبیات شبانی / پاستورال^۱ و اصول و مؤلفه‌های بیان شده در آن، برخلاف جوامع ادبی غرب، چنانکه در واقع هست و در متون مرجع بدان اشاره شده، در آثار منتشر شده در ایران، اعم از پایان‌نامه‌ها و رساله‌های دانشگاهی و... رعایت نشده است؛ زیرا اصولاً در هیچ کدام از این آثار، از منابع دست اول مرتبط با ادبیات شبانی استفاده نشده که همین امر، یکی از عیوب بزرگ آثاری است که درباره ادبیات شبانی در ایران نوشته شده است. مسأله مهم دیگر این است که پژوهشگرانی که در این زمینه دست به تحقیقاتی زده‌اند، صرفاً به ارائه یک فرهنگ موضوعی از رمان‌ها و داستان‌ها بسنده کرده و در بهترین حالت به صورتی

1. pastoral

توصیفی، مؤلفه‌های ادبیات شبانی را برشمرده و از تحلیل دقیق هریک از مؤلفه‌ها و ویژگی‌های منحصر به فرد مرتبط با متن و عناصر داستان بر کنار مانده‌اند. آثاری که پس از صد سال داستان‌نویسی ایران اثر حسن میرعابدینی نوشته شده‌اند، به نوعی تکرار همان مطالب درباره ادبیات روستایی‌اند و دریچه تازه‌ای بر روی آن نگشوده‌اند.

در این دسته تحقیقات، تنها عناصر داستان اعم از پیرنگ، زاویه دید، درون‌مایه و شخصیت‌پردازی بررسی شده است. البته باید دانست که این رویکرد، تنها یکی از تعاریف ادبیات شبانی را شامل می‌شود؛ تعریفی که محتوایی است:

«ادبیات شبانی در این مفهوم به هر نوع ادبیاتی اشاره می‌کند که ناحیه روستایی را در

قیاس ضمنی یا صریح با ناحیه شهری توصیف می‌کند.» (گیفورد، ۱۳۹۲: ۹ و ۱۰)

روشن است که چنین رویکردهای محدود و ساده‌انگارانه‌ای، با آنچه در ادبیات شبانی با آن مواجهیم، فاصله دارد. اگرچه یکی از دلایل عمده این نقص، فقدان کتاب‌های ترجمه شده در زمینه ادبیات شبانی است، اما ضرورت یک تحقیق اصولی ایجاب می‌کند زمانی که یک محقق به دنبال موضوعی نو می‌رود، با منابع دست اول مرتبط با موضوع خود آشنایی کافی داشته باشد و در صورت در دسترس نبودن ترجمه این منابع، به سراغ تهیه آن‌ها به زبان اصلی برود. این امر از دو جنبه حائز اهمیت و ارزش است؛ ابتدا اینکه تحقیق صورت‌گرفته یک تحقیق اصولی، مستند و قابل اعتنا خواهد بود و مضاف بر آن، تبدیل به یک مرجع مناسب برای تحقیقات بیشتر می‌شود. ادبیات شبانی نوع ادبی کم‌اهمیتی نیست و این غفلت آزاردهنده از مراجعه به سرچشمه‌های اصلی این نوع ادبی، می‌تواند ناشی از غیرقابل انطباق بودن برخی مبانی و مؤلفه‌های آن با ادبیات روستایی و بومی در ایران باشد؛ زیرا آثار غربی در زمینه ادبیات شبانی تحت شرایط اجتماعی و سیاسی خاصی و در واکنش به برخی حوادث خلق شده‌اند که اگرچه لزوماً شبیه هم نبوده‌اند، اما ماهیتاً متفاوت از یکدیگر هم نیستند. راه برون‌رفت از بن‌بست رویارویی نادرست با ژانر ادبیات شبانی در

ایران، قطعاً بومی‌سازی- به معنای عام واژه بومی و نه نوع ادبیات اقلیمی- آن است. البته نه به معنای آنکه آن را از مؤلفه‌های اصلی‌اش تهی کنیم؛ چنانکه دیگر نتوان نام ادبیات شبانی را به آن اطلاق کرد، بلکه ابتدا استخراج مبانی آن و سپس جستن راه‌هایی برای تفسیر و تطبیق این مبانی با ویژگی‌های منحصر به فرد ادبیات روستایی و فرهنگ مربوط به آن در ایران است. اصولاً بررسی یک داستان که بتوان آن را در زمره ادبیات شبانی یا روستایی قلمداد کرد، با داستان مشابه دیگری در این باره، مستعد به‌کارگیری روش‌های نوین واکاوی متن هم است و نباید جزم‌اندیشانه به مسأله نگریست. خصوصاً که در حال حاضر توفیقی در زمینه مزبور حاصل نشده است و احتمالاً قرائت مؤلفه‌های نوع ادبی ادبیات شبانی یا روستایی در بافت فرهنگ بومی کشورمان و استخراج ویژگی‌های متناسب با آن که بتوان آثار نوشته شده در این نوع ادبی را با آن بررسی کرد، مستلزم آزمون و خطاهای فراوان است. تقابل‌های مطرح در متن آثاری که ما آن‌ها را در حوزه ادبیات شبانی مطالعه می‌کنیم، در واقع تقابلی بین واقع‌گرایی و آرمان‌گرایی است و آنچه مهم است، نحوه برخورد نویسنده با این تضادهای درونی است که به خودی خود تنش‌زا و گره‌آفرین است و این امر نیازمند مواجهه دقیق منتقد با متن است. تا زمان دست‌یابی به چنین آرمانی، باید پذیرای امکان روایی هرگونه رویکردی بود که بتوان از طریق آن، چنین آثاری را به گونه‌ای قرائت کرد که با مؤلفه‌های اصیل و بکر آن که با خاستگاه این نوع ادبی مرتبط است، نزدیکی بیشتری داشته باشد.

2-4. شعر شبانی در ایران

فردریش شیلر، شاعر آلمانی، معتقد است مسیری که در شعر مدرن پی گرفته شده، همان مسیری است که انسان باید از آن عبور می‌کرده است؛ یعنی انسان عصر باستان همچون کودکی در نظر گرفته می‌شود که با جهان اطراف خود، وحدتی عمیق یافته است همان‌گونه که در درون خود نیز چنین وحدتی را تجربه کرده است. (Alpers, 1997: 29) این همان

تاریخ اساطیری بشر است که با گذر زمان و پیشرفت بشر - که همراه با سیطره تمدن و هنر بوده است - او را از وحدت اسطوره‌ای با طبیعت دور کرده و به سوی وحدتی اخلاقی به پیش برده است. در وضعیت اسطوره‌ای، طبیعت معادل جهانی بود که انسان آن را در خود می‌یافت و تجربه می‌کرد؛ اما اکنون و در وضعیت مدرن، این جهان از وی جدا شده و خود را همچون وجودی آرمانی بازنمایی می‌کند که انسان باید بدان دست یابد. متناظر با این دو مرحله از پیشرفت انسان، دو گونه شعر نیز وجود دارد: شعری بی‌آلایش و احساسی که تشابهی تام با واقعیت دارد و کل طبیعت انسانی در آن بالفعل ظاهر می‌شود؛ این در حالی است که در وضعیت مدرن، مشارکت سازگار انسان با طبیعت ایده‌ای است که تنها در شعر ساخته می‌شود؛ بدین ترتیب باید گفت، شعر بی‌آلایش در سطح تشبه به واقعیت محدود و به صورتی تک‌وجهی با موضوع خود روبه‌رو می‌شود (Ibid).

یکی از بنیادی‌ترین مؤلفه‌های شعر پاستورال در غرب، رابطه دوسویه شعر و اجتماع انسانی است؛ بدین معنا که شعر سخن گفتن یک انسان با انسان دیگر است که در پاستورال سنتی بدل به اسطوره می‌شود (Ibid: 20 and 21). اگرچه شاید نتوان همانندی برای شعر شبانی غربی در ایران یافت، اما برخی سرودها و ترانه‌های عامیانه و محلی هستند که می‌توانند در این زمینه بررسی شوند و در صورتی که با مؤلفه‌های سبک شبانی آن‌ها را بسنجیم، نتایج درخوری به دست خواهیم آورد. برای مثال، سرودها و تصنیف‌های باران‌خواهی و خورشیدخواهی که در طی مراسم آیینی و به صورت دسته‌جمعی خوانده می‌شوند و در آن‌ها صمیمیت و بی‌تکلفی روستائیان نمود ویژه‌ای دارد، یکی از همین نمونه‌هاست. از آن‌جا که این اشعار آیینی، خصوصاً در منطقه آذربایجان برگرفته و برجای مانده از اعتقادات و باورهای باستانی بوده است، (ر. ک: احمدی ملکی، ۱۳۷۸) با تعریف غربی «شعر شبانی» نزدیکی فراوانی دارد. اگرچه تطبیق بی‌چون و چرای این‌گونه اشعار با نوع «شعر شبانی» امکان‌پذیر نیست، این نوع رویکرد به اشعار بومی و محلی، خود می‌تواند زمینه‌ساز بازتعریف نوع ادبیات/ شعر شبانی در ایران باشد. آثاری دیگر هم‌چون

حیدربابایه سلام شهریار که انطباق غیرقابل انکاری با مبانی غربی این نوع ادبی دارد، شاید بهترین مرجع برای مبنا قرار دادن مؤلفه‌های سبک شبانی در ایران باشد. «در حیدربابا، زندگی روستایی و کارهای روزانه و فعالیت‌های کشاورزی و دامداری و خانه‌داری روستاییان توصیف، و از بیشتر کارهای روزانه و ابزارهای کار مردم روستا نام برده شده است.» (دایرة المعارف بزرگ اسلامی، ذیل حیدربابایه سلام) از جمله ویژگی‌هایی که منظومه حیدربابا را به سبک شبانی نزدیک می‌کند، هجایی بودن اشعار شهریار در این منظومه است که در آن، مضامین عاشقانه و ساده روستایی در هم‌تنیده شده است و چوپانان آن را زمزمه می‌کنند.

«اشاره به ادبیات شبانی تا حدود سال ۱۶۱۰ اشاره به اشعار یا نمایش‌نامه‌هایی از یک نوع رسمی و خاص است که در آن چوپانان مفروض معمولاً با ابیاتی پنج‌هجایی در مورد شغل یا عشقشان با یکدیگر صحبت می‌کنند و در این حین از توصیف‌های آرمانی در مورد طبیعت بیرون از شهرشان استفاده می‌کنند.» (گیفورد، ۱۳۹۲: ۹) در حیدربابایه سلام، مضامینی همچون توجه به جزئیات زندگی روستایی و زیبایی‌های طبیعی روستا، آداب و رسوم و فرهنگ روستاییان، استفاده از ضرب‌المثل‌های رایج بومی در قالب زبان گفتاری که خود نمونه‌ای از واقع‌گرایی است، اشاره به جشن‌های باستانی، ازدواج روستاییان و آداب پیرامون آن در کنار دیگر مضامین رایج در شعر شبانی همچون نگاه آگاهانه به زندگی رنج‌آور آدمی و آرزوی عصر طلایی، نقد زمان حال و حسرت بر شادی‌های گذشته، ستایش روستا و طبیعت آن و ... به چشم می‌خورد. (دایرة المعارف بزرگ اسلامی، ذیل حیدربابایه سلام) این ویژگی‌ها منظومه حیدربابا را از هر حیث به نمونه‌ای اصیل و بی‌نقص برای شعر شبانی در ایران تبدیل می‌کند؛ همانگونه که در آوای کار چوپانان در کاشمر نیز نمونه‌های آن را مشاهده می‌کنیم. (ر. ک: کریمی فروتقه، ۱۳۹۰: ۱۶۲-۱۶۷)

این بومی‌گرایی و ستایش طبیعت زنده، تنها مختص به منطقه آذربایجان نیست؛ در مناطق جنوبی نیز شاعرانی هستند که عناصر بومی و اقلیمی منطقه خود را در شعر وارد کرده و

اشعار خود را برای بررسی در سبک شبانی حائز اهمیت کرده‌اند. تأثیرات زندگی در اقلیم جنوب، به روشنی در شعر برخی شاعران این منطقه بازتاب یافته است. برای مثال، در اشعار منوچهر آتشی تصاویر بومی و محلی، گرمای آتشین جنوب در کنار توصیف‌هایی که از دریا دارد، حاکی از دل‌بستگی شدید او به مظاهر زادگاهش است. دوری آتشی از زادگاه، باعث برانگیخته شدن غم غربت و آرزوی بازگشت به گذشته می‌شد. «وی در راستای حس نوستالژیکی که ناشی از غم دوری از روستا و برخورد با مدرنیته از یک سو و از بین رفتن زندگی اربابی طایفه‌ای دچارش شده است، رویکردی آگاهانه به هویت بومی دارد و اکثر بن‌مایه‌های شعری‌اش برپایه اقلیم و محیط بومی جنوب استوار است.» (روحانی و عنایتی قادیکلایی، ۱۳۹۴: ۱۸۵ و ۱۸۶)

در اشعار نیما یوشیج نیز، طبیعت محل زندگی او از مهم‌ترین و محوری‌ترین عناصری است که شعر او را شخصیت می‌بخشد و این خود یکی از نشانه‌های نوگرایی اوست که جدا از فرم، خود را در محتوا نیز آشکار می‌کند. در واقع شعر او، سرآغاز رمانتیسم در ایران بود. او توانست سادگی و صمیمیت غربی را وارد شعر کند که متأثر از طبیعت محل زندگی‌اش بود.

«رمانتیسم نیما از نوع اروپایی آن بود که مشخصه‌هایش عبارت است از درد اجتماعی، درگیری با مسائل انسان و جامعه و پناه بردن به طبیعت و تنهایی. نیما طبیعت را چنان صادقانه در وصف می‌کشد و احساسش چنان در تصویرهای روستایی‌اش طبیعی نشسته که شعر از فرط تأثیر میان سادگی واقع‌گرایانه روستایی و نمادگرایی پیچیده شناور است.» (فتوحی رودمعجنی، ۱۳۸۶: ۱۲۰)

بدینگونه نیما با غیرقابل تفکیک دانستن انسان و طبیعت اطرافش، توانست تصاویر نوینی را به شعر فارسی وارد کند که پیش از او کم‌سابقه بود و این مهم حاصل نمی‌شد اگر زیست نیما در محیطی غیر از فضای ساده روستا می‌بود. نگاه او به طبیعت، بعدها در شعر امثال

سهراب سپهری ادامه یافت و با نوآوری‌های قابل توجهی همراه بود.

5-2. ادبیات اقلیمی / روستایی

مطالعات در زمینه ادبیات روستایی / اقلیمی در ایران، تعاریفی مشابه و اغلب وسیعی از این نوع ادبی را مد نظر قرار داده‌اند؛ تعاریفی که جامعیت و مانعیت کافی ندارند. بازتاب ویژگی‌های یک منطقه، روابط اجتماعی مردم، فرهنگ و آداب و رسوم رایج که در پیوند مستقیم با شیوه زیست روستاییان است، در کنار اینکه مکان روایت داستان صرفاً روستا در نظر گرفته می‌شود، فصل مشترک اغلب تعاریف درباره ادبیات روستایی در ایران بوده است. (ر. ک: علی‌نژاد و دیگران، ۱۳۸۹: ۸) بنابر آنچه حسن میرعابدینی نوشته است، ادبیات اقلیمی و روستایی در ایران از دهه چهل به این سو به وجود آمده است. وی در این زمینه می‌نویسد:

«در سال‌های چهل داستان‌نویسی فارسی در سیر تکاملی خود، گسترش اقلیمی می‌یابد. داستان‌های متعددی بر مبنای خصوصیات منطقه‌ای (به خصوص جنوب و شمال) نوشته می‌شود.» (میرعابدینی، ۱۳۸۰: ۴۰۰) بر این اساس، نمایش سنت‌ها و ارزش‌های معمولی که با آن‌ها در ارتباط است، نوعی بازگشت به ارزش‌های بومی را در خود مستتر دارد. دسته‌بندی‌هایی که داستان‌های اقلیمی را به چهار شاخه شمالی، جنوبی، شرقی و غربی تقسیم می‌کند، باعث می‌شود مؤلفه‌های مربوط به این نوع ادبی علاوه بر داشتن نوعی پراکندگی، متغیر و بی‌ثبات نیز باشند. چنانکه دیدیم، بنابر پیش‌فرضی که درباره ادبیات روستایی و اقلیمی در ایران وجود دارد، این نوع ادبی بسیار نوپاست و معلول شرایط و تحولات اجتماعی - فرهنگی دهه ۴۰ است؛ اما ادبیات شبانی در غرب، قالبی تاریخی یا سنتی قدیمی است و تنها در رمان خلاصه نمی‌شود؛ بلکه بر عکس از شعر شروع شده و پس از گسترش در حوزه ادبیات نمایشی، نهایتاً در قالب رمان قرار گرفته است. بدین ترتیب باید

گفت در تلقی میرعابدینی از این نوع ادبی، تنها «محتوا» مدنظر قرار گرفته است. زمینه سیاسی‌ای که به چنین برداشتی دامن می‌زند، مسأله اصلاحات ارضی و هم‌زمان با آن غرب‌زدگی برخی تحصیل‌کردگان در این برهه زمانی است.

نادیده‌انگاری موقعیت محوری شهر در گونه ادبیات روستایی، باعث می‌شود تا دسته‌بندی آن ذیل ادبیات اقلیمی امری عبث تلقی شود. (جعفری، ۱۳۸۱: ۱۴۲) در واقع گشاده‌دستی محققین در تعاریفی که از گونه‌های ادبی در ایران داشته‌اند، باعث شده که ادبیات فولکلور، اقلیمی، بومی، ناحیه‌ای، عامیانه، روستایی و ... عملاً چنان درهم‌تنیده شوند که جداسازی مؤلفه‌های هر یک از این انواع، معضلی لاینحل شود. به همین دلیل، محققین کوشیده‌اند خود را از قید و بندهای نامرئی این تعاریف برهانند و منحصرأ با در نظر گرفتن ویژگی‌های اقتصادی، فرهنگی، اجتماعی که در جغرافیای مکانی روستا روایت می‌شود، آثار خود را عرضه کنند و منظری جامعه‌شناسانه در این زمینه اتخاذ کنند. حقیقت این است که «... درام شبانی شاخه‌ای از درام روستایی است که بیشتر به زمینه صحنه‌ها و مناظر طبیعی با مضامینی آوازی و شخصیت‌های آرمان‌گرایانه نظر دارد در حالیکه درام روستایی به مناسبات اجتماعی و انسانی توجه دارد که فقط در مطالعات جامعه‌شناسی روستایی مورد توجه قرار می‌گیرد.» (مختاباد و قلیش‌لی، ۱۳۹۰: ۳۸)

از این منظر و برخلاف نوع ادبیات روستایی، ادبیات شبانی صورتی شادتر، خیال‌انگیزتر و طبیعت‌گرایانه‌تر عرضه می‌کند و می‌توان آن را ذیل ادبیات عامیانه قرار داد. اصطلاح ادبیات اقلیمی به صورت طبیعی، برخی مؤلفه‌های سهل‌الوصول را در کنار یکدیگر قرار می‌دهد؛ اما نکته اساسی این‌جاست که این مؤلفه‌ها را می‌توان در هر اثر دیگر از هر نوع ادبی دیگر نیز بررسی کرد. عبدالعلی دست‌غیب ادبیات بومی را در معنای خاص آن، ادبیاتی دانسته که در منطقه‌ای خاص و با توجه به وحدت اوضاع جغرافیایی، مشابهت وضع زراعتی و معیشتی و مناسبات اقتصادی، وحدت گویش محلی و وجود گفته‌ها و

اصطلاحات و ترانه‌های مشترک، مشابهت آیین‌ها، رسوم و اعتقادات محلی و مذهبی، وحدت زبانی و تاریخی و وحدت جغرافیای انسانی و... به وجود می‌آید. (ر. ک: دست‌غیب، ۱۳۸۰)

3. نتیجه‌گیری

ادبیات شبانی، یک نوع ادبی شناخته شده در غرب است که تاریخی دیرینه دارد و مؤلفه‌های آن در آثار مختلفی به دقت بررسی و تحلیل شده است. در ادبیات دیگر ملل، از جمله ایران نیز می‌توان با رویکردی مشابه آثار فراوانی یافت که شایسته قرار گرفتن ذیل ادبیات شبانی یا به عبارت بهتر روستایی باشد؛ اما نقیصه مهمی که در این زمینه وجود دارد، این مسأله است که گشاده‌دستی رایج بین پژوهشگران در تعیین انواع ادبی در ایران هم‌چون ادبیات اقلیمی، ادبیات بومی و ادبیات روستایی و ... که هیچ‌کدام نیز به وضوح از هم‌دیگر قابل تفکیک نیست و فاقد مبناهای زبان‌شناختی و سبک‌شناختی است، باعث شده با یک سهل‌انگاری، تحقیقات فراوانی بدون وجود مبنای نظری دقیق و درست در این زمینه صورت بگیرد؛ تحقیقاتی که اغلب با رویکردهای توصیفی یا بین‌رشته‌ای هم‌چون جامعه‌شناسی از تعیین مؤلفه‌های ادبی و تحلیل فرم آثار ادبی خود را کنار کشیده‌اند. به نظر می‌رسد بازخوانی مؤلفه‌های ادبیات شبانی در غرب از طریق شناخت منابعی که اغلب ترجمه نشده‌اند و تطبیق آن با زمینه‌های فرهنگی، اجتماعی و بومی مناطق مختلف ایران و به محک زدن آن‌ها در زمانی نه چندان طولانی، منجر به ارائه مبانی نظری ادبیات شبانی و روستایی با توجه به خصیصه‌های بومی و فرهنگی ایران شود. در محدود تحقیقاتی که در ایران با مد نظر قرار دادن ادبیات روستایی انجام شده، فقدان این مبانی نظری منجر به کلی‌گویی و تکرار مکررات گردیده است. در این قبیل آثار، نویسندگان به دلیل نبود مبانی نظری، صرفاً عناصر داستان را از نظر گذرانده و به هیچ عنوان از تقابل‌های معنادار و تضادهای بنیادینی که اساس کار نویسندگان است، در جهت تحلیل متن بهره نبرده‌اند. با در نظر گرفتن این کاستی‌ها، به نظر

می‌رسد در کنار ملاحظات فرهنگی و اقلیمی ایران، استخراج مؤلفه‌ها و مبانی نظری نوع ادبیات شبانی و روستایی، باید با اساس قراردادن آنچه در متون مرجع غربی آمده است، صورت بگیرد. در این زمینه و تا رسیدن به یک کلیت مورد توافق صاحب‌نظران، هرگونه قرائت از ادبیات روستایی و شبانی که عرضه می‌شود، باید با نگاهی انتقادی مورد بررسی قرار بگیرد تا در نهایت جایگاه این نوع ادبی مهم در ادبیات فارسی، بازتعریف و شناخته شود.

پانویس

1. در این پژوهش همه‌جا منظور از ادبیات شبانی، همان ادبیات پاستورال است.

کتابنامه

- احمدی ملکی، رحمان. (۱۳۷۸). «سروده‌ها و تصنیف‌های باران‌خواهی و خورشیدخواهی در آذربایجان»، شعر بهار، شماره ۲۵، صص ۱۱۶-۱۲۱.
- اسماعیل‌پور مطلق، ابوالقاسم. (۱۳۸۷). *اسطوره، بیان نمادین، چ دوم*، تهران: سروش.
- الیاده، میرچا. (۱۳۸۴). *اسطوره بازگشت جاودانه*، ترجمه بهمن سرکاراتی، تهران: طهوری.
- پارساپور، زهرا. (۱۳۹۵). *ادبیات سبز: مجموعه مقالات در نقد بوم‌گرایانه ادبیات فارسی*، تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.
- جعفری (قنوتی)، محمدجواد. (۱۳۸۲). «در قلمرو ادبیات اقلیمی»، کتاب ماه ادبیات و فلسفه، شماره ۶۵ و ۶۶، صص ۱۴۰-۱۴۵.
- دست‌غیب، سیدعبدالعلی. (۱۳۸۰). «درباره ادبیات بومی»، *ادبیات داستانی*، شماره ۵۶، صص ۱۴-۱۷.
- رسول‌زاده، میکائیل. (۱۳۸۸). *روستانویسان ایران*، تهران: پینار.

- روحانی، مسعود و عنایتی قادیکلایی، محمد. (۱۳۹۴). «هویت بومی در شعر منوچهر آتشی»، پژوهشنامه ادب غنایی، سال سیزدهم، شماره بیست و چهارم، صص ۱۶۹-۱۸۸.
- سبزیان مرادآبادی، سعید و کزازی، میرجلال‌الدین. (۱۳۸۸). فرهنگ نظریه و نقد ادبی؛ واژگان ادبیات در حوزه‌های وابسته انگلیسی - فارسی، تهران: مروارید.
- طوسی، علی‌اکبر. (۱۳۹۷). جامعه روستایی در ادبیات معاصر ایران با تکیه بر رمان (تبیین جامعه‌شناسی)، تهران: لویه.
- علی‌نژاد، نگار و دیگران. (۱۳۹۴). «تبیین عناصر ادبیات روستایی در "نفرین زمین" و "الربیع العاصف"»، فصلنامه لسان المبین (پژوهش ادب عربی)، سال ششم، دوره جدید، شماره ۱۹، صص ۷۶-۹۷.
- فتوحی رودمعجنی، محمود. (۱۳۸۶). بلاغت تصویر، تهران: سخن.
- کریمی فروتنه، محمد. (۱۳۹۰). «آواها و نواهای کار کشاورزی و شبانی در کاشمر»، فصلنامه فرهنگ مردم ایران، شماره ۲۵، صص ۱۵۵-۱۶۸.
- گیفورد، تری. (۱۳۹۲). ادبیات شبانی، ترجمه مؤسسه خط ممتد اندیشه زیر نظر عباس ارض‌پیما، چ دوم، تهران: نشانه.
- مختاباد، سیدمصطفی و قلیشلی، آتوسا. (۱۳۹۰). «کاوشی در سرچشمه‌های درام روستایی ایران (تأثیرپذیری اکبر رادی از نمایش‌نامه دایی وانیای چخوف)»، نقد ادبی، س ۴، ش ۱۶، صص ۳۷-۵۴.
- میرعابدینی، حسن. (۱۳۸۰). صد سال داستان‌نویسی ایران، جلد اول و دوم با تجدید نظر کلی، چ دوم، تهران: چشمه.
- ولک، رنه. (۱۳۸۸). تاریخ نقد جدید، جلد اول، ترجمه سعید اربابی شیرانی، تهران: نیلوفر.

انگلیسی

- Alpers. Paul. (1997). *What is pastoral?*. Chicago: the university of Chicago press
- David M. Halperin. (1983). *Before Pastoral, Theocritus and the Ancient Tradition of Bucolic Poetry*. New Haven: Yale University Press,
- Kenneth Burke. (1969). *A Grammar of Motives*. Berkeley & Los Angeles: University of California Press
- Swarp. Anoop. (2016). *Arcadia: an anthology of poems*. edited, compiled and translated in English by Shivender Rahul. New Delhi: Educreation Publishing
- Templeton, Peter. (2019). *The southern pastoral literature 1785-1885*. Switzerland: spring nature

وبسایت

- شمسانی، محمدحسین (1398)، «حیدرآبایه سلام». *دایرة المعارف بزرگ اسلامی*.
<https://www.cgie.org.ir/fa/article/240647>

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
 رتال جامع علوم انسانی